

תשלומין 2

רש"ש מסכת ברכות דף כו עמוד א

שם [טעה ולא התפלל מנחה מתפלל בערבית ב'. נ"ל דתפלת התשלומין אינה אלא רשות דלא עדיפא מתפלת שעתיה. וסעד לזה מהא דפסקינן בשו"ע סי' ק"ח סי"ג דבשעה שלא הגיע עדיין זמן תפלה הסמוכה לא ישלים]: 5

רש"י ד"ה וכיון כגון מוספין שכ"י ויום. הגרי"פ הגיה תמידין ול"נ דהיה ק"ל לרש"י מ"ק הש"ס אבל הכא כו' וכיון דעבר יומו כו' הא גם תמיד של שחר אם לא נקרב בזמנו שוב אין לו תשלומין אף באותו היום ע"י תוס' מנחות נ' א' ד"ה במד"א ואפ"ה לתפלה שכנגדו א"ל תשלומין במנחה לזה כתב דמ"מ מצינו ק"צ דזמנו קבוע ואפ"ה כשר כה"י כגון מוספים אבל הא לא מצינו שיהא לו תשלומין למחרת וחגיגה ורא"י ד"ל תשלומין כל ז' ואיכא למ"ד כולן תשלומין דראשון נינהו (חגיגה ט' א') אינהו מיקרו קרבן יחיד (שם ו' א') וע"ש בתוס': 10

פני יהושע מסכת ברכות דף כו עמוד א

שם בגמרא וכו' עד חצות ותו לא והאמר רב מרי כו' מתפלל מנחה שתיים. ולכאורה יש לדקדק דהא מלישנא דרבי יוחנן דקאמר מתפלל מנחה שתיים משמע להדיא דהיינו דוקא בזמן תפלה כמו שדקדק הרשב"א ז"ל בחידושו ומסתיתמת לשון הפוסקים משמע דהיינו במנחה קטנה שהוא זמן תפלה לרוב הציבור. ומשמע נמי מכל הפוסקים שצריך להתפלל דוקא הראשונה לתפלת מנחה והשניה לתפלת השחרית ואם כן שפיר קאמר במתני' דתפלת השחר עד חצות דלאחר חצות תו לא הוי זמן תפלת השחר אלא זמן תפלת המנחה דלפי"ז צריך להמתין עד זמן מנחה קטנה ואז יתפלל מנחה בראשונה ואח"כ השניה לתפלת השחרית. ונראה לפענ"ד בזה דכל מה שכתבו הפוסקים בזה היינו דוקא לבתר דמסקינן הכא לאחר חצות שחר תפלה יהבי ליה שחר תפלה בזמנה לא יהבי ליה דמשמע מזה דזמן התפלות הם עיקר הדין וחיוב התפלה והיינו משום דקיימא לן דתפלות כנגד תמידין תקנום שיש להם זמן קבוע מעיקר הדין כדאיתא לקמן בשמעתין ומש"ה ממילא דמהאי טעמא גופא צריך שיקדים התפלה שהגיע עיקר זמנה לתפלה השניה שכבר עבר עיקר זמנה כדאשכחן כה"ג בקרבנות ומהאי טעמא גופא יש לו להתפלל תפלת המנחה בעיקר זמן מצותה שהיא במנחה קטנה כיון שתפלה זו יותר עיקרית מתפלה השניה שהיא לתשלומי שחרית וכן בשאר תפלות וכל זה למסקנא, משא"כ לפי סברת המקשן מצוין למימר דלא אסיק אדעתיה הך טעמא דתפלות כנגד תמידין ומשמע ליה הכי מלשון משנתנו גופא דתפלת השחר עד חצות ובתמיד השחר הוה פשיטא ליה שאינו אלא עד ד' שעות כדתנן בעדיות כדאיתא לקמן וקס"ד דעיקר העדות לא היה אלא כי היכי דלא נימא שזמן התמיד אינו אלא עד שלש שעות מדכתיב בבוקר בבוקר דמשמע דחלקוה לשני בקרים וקמ"ל דאפ"ה הוי עד ד' שעות, ולפי"ז על כרחך דתפלות לאו כנגד תמידין תקנום. 25

ועוד דאפילו אם תמצו לומר דתנא דמתניתין סובר דכנגד תמידין תקנום ותמיד קרב והולך עד חצות כדאיתא לקמן בברייתא כמו שאפרש שם אפ"ה מקשה שפיר מרבי יוחנן מדקאמר מתפלל מנחה שתיים אלמא דלאו כנגד תמידין תקנום דהא בתמידין דרשינן בכמה דוכתי [עי' זבחים י"א ע"ב] אחד בין הערבים ולא שנים בין הערבים ולא שייך השלמה אלא על כרחך דלאו כנגד תמידין תקנום אלא דשלש תפלות בעלמא תקנו חכמים וסמכוה אקרא דדניאל דכתיב וזימנין תלתא הני מצלי כדאיתא לקמן פרק אין עומדין ע"ש [ל"א ע"א] וכמו שתקנו ג' פעמים תהלה לדוד בכל יום וכדפרישית לעיל טעמא דמילתא, ולפי"ז אין להם זמן מיוחד אלא מצוה מן המובחר בעלמא דאסמכוה אקרא דערב בוקר וצהרים ולפי"ז שייך שפיר השלמה 35

ברכות פרק רביעי שיעור 2

מאיר ליכטנשטיין

אוהל יונה מנחם ©

40 כדאשכחן לענין מאה ברכות בכל יום שחייב להשלים, ועוד דבהאי טעמא גופא מצינו למימר דשלוש תפלות אבות תקנום אפ"ה אין להם זמן מיוחד מעיקר הדין דאפשר דבאבות גופייהו מעשה שהיה כך היה ולעולם דמעיקר הדין אין להם זמן מיוחד לומר שאח"כ עבר הזמן אלא שחייב להשלים בכל יום שלש תפלות שהתפללו האבות א"כ מקשה שפיר ממתניתין דקתני עד חצות ותו לא דמשמע דלאחר חצות עבר הזמן, ועל זה משני הש"ס דודאי הכי הוא דלאחר חצות עבר הזמן לענין דלא יהבינן ליה שכר תפלה בזמנה והיינו משום דיש לו זמן מיוחד מעיקר הדין והיינו משום דכנגד תמידין תקנום אלא דאפ"ה קאמר שפיר מתפלל ערבית שתים דיהבינן ליה שכר תפלה שלא בזמנה ולא שכר תפלת נדבה רשות קאמר דהא בלא"ה קאמר רבי יוחנן לעיל (דף כ') [דף כ"א ע"א] ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ולשיטת רב אלפס וסייעתו היינו אפילו בלא

45 חידוש ע"ש אלא על כרחך דהא דקאמר הכא דיהבינן ליה שכר תפלה שלא בזמנה היינו שכר תפלת חובה דהיינו כדאשכחן בקרבנות שיחיד מקריב עולת חובה ונהי דבתמידין אמרינן שאם לא קרב כבש אחד בבוקר לא יקריבנו בין הערבים היינו משום דלא אפשר שאין הציבור מקריבין קרבן שלא לצורך כלל משא"כ לענין תפלה שכל יחיד ויחיד מתפלל נהי שתיקנו לזכר קרבן תמידין אפ"ה אין איסור בדבר אם מתפלל אח"כ

50 וחיובא נמי איכא להשלים ויש לו שכר כאילו הקריב עולת חובת יחיד, ומעתה לפי"ז כיון דקיי"ל במסקנא דשמעתין דתפלות כנגד תמידין תקנו א"כ יפה כתבו הפוסקים שיש לו להקדים דוקא אותה תפלה שקביע לה זמן כדאשכחן בקרבנות ממילא דמתפלל שתיהם בזמן מנחה קטנה שהוא עיקר זמן של תמיד של בין הערבים, כן נראה לי נכון בעז"ה :

שם איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו כו' אבל הכא כו' כיון דעבר יומו בטל קרבנו. ולכאורה משמע דהך איבעיא לאו אמסקנא דלעיל קאי אלא אעיקר מימרא דרבי יוחנן אלא דלמאי דפרישית בסמוך

55 דמעיקרא ס"ד דרבי יוחנן לא ס"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום אם כן אתי שפיר טפי דאיבעיא זו דוקא אמסקנא דלעיל קאי לבתר דמסקינן דזמן תפלה הוא מעיקר הדין ומשום דכנגד תמידין תקנו, אלא דאכתי קשיא לי טובא אמאי דקאמר דכיון דתפלה במקום קרבן הוא עבר יומו בטל קרבנו מאי סברא היא זו דכיון דכנגד תמידין תקנו אדרבא יותר י"ל דעבר זמן תפלת ערבית שהיא כל הלילה נגד אברים ופדרים ומשהגיע

60 זמן תפלת שחרית כבר נפסלו האברים ופדרים בלינה וכה"ג משהגיע זמן תפלת מנחה שהיא לאחר חצות היאך יתפלל תשלומי תפלת השחר במקום תמיד של שחר הרי כבר עבר זמנה של תמיד של שחר לגמרי אפילו בדיעבד כדפרישית דאחד בין הערבים ולא שתים בין הערבים, וטפי מסתברא לומר דתפלת המנחה שייך קצת בזמן תפלת ערבית דאע"ג שעבר זמן שחיטת התמיד אכתי ישנו זמן הקטרת אברים ומנחתו ונסכו כדרשינן ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה.

65 ומה שפירש רש"י ז"ל ד"ה עבר יומו בטל קרבנו דמשכחת להא מילתא לענין מוספים יש לתמוה יותר דמאי ענין הנך שלשה תפלות דימות החול לענין מוספין ויותר הוה ליה לפרש דעבר יומו בטל קרבנו היינו משום שאין שום קרבן קרב בלילה, ומיהו בהא מצינו למימר דרש"י ז"ל רוצה ליישב בזה כי היכא דלא תקשי דבטעה ולא התפלל מנחה נהי דאין מתפלל ערבית שתים לפי שאין זמן קרבן כלל אכתי היה לו להתפלל למחר שחרית שתים דאפשר דרש"י ז"ל סובר כשיטת הפוסקים דשייך תשלומין אפילו לאחר שתי תפלות לכך הוצרך לפרש דלא שייך תשלומין כלל מיום זה ליום אחר כדאשכחן במוספין אבל אכתי קשה קושיא קמייתא :

70 והנראה לענ"ד בזה לפרש הסוגיא להיפך דהיינו לפי מה שכתבתי בסמוך דמעיקרא קא ס"ד דר' יוחנן לית ליה דתפלות כנגד קרבנות תקנום אלא דשלוש תפלות בעלמא תקנו בכל יום כדאשכחן בדניאל דכתיב זמנין תלתא וכתיב נמי ערב ובוקר וצהרים או שנאמר דכנגד אבות תקנום, א"כ לפי"ז הוה פשיטא ליה דהא דנקט

ר"י טעה בשל ערבית ושל שחרית ולא נקט טעה בשל מנחה היינו משום דלא שייך כלל תשלומין מיום זה ליום אחר כיון שהן חובת היום כדפרישית משא"כ לבתר דמסיק הש"ס דשכר תפלה יהבינן ליה והיינו על כרחך שכר תפלת חובה כדפרישית משום דתפלות כנגד קרבנות תיקנו ואף על גב שכבר עבר זמן הקרבת התמיד אפ"ה כיון דצלותא רחמי היא לכל יחיד ויחיד לא שייך ביה עבר הזמן ויהבינן ליה שכר תפלת חובה א"כ משמע דכל שכן דשייך השלמה לשל מנחה בערבית כיון שהוא זמן הקטרתו של אותו תמיד עצמו ולא שייך ביה נמי איסור לינה כמו בקרבן כיון דצלותא רחמי היא או דלמא אפ"ה מדנקט רבי יוחנן טעה בשל ערבית ושל שחרית ושבק לשל מנחה משמע דדוקא קאמר דבהנך יש להן תשלומין דנהי דעבר זמן התמיד אפ"ה כיון דאשכחן בקרבנות יחיד שמקריב עולת חובה שייך ביה שפיר השלמה לענין תפלה דיהבינן ליה שכר עולת חובה משא"כ בתפלת המנחה לא שייך השלמה בערבית כיון דאשכחן מיהו בקרבנות שיש חילוק בין תשלומין דאותו יום עצמו ליום אחר דעבר יומו בטל קרבנו וכמו שכתב רש"י ז"ל מדכתיב במוספין דבר יום ביומו. ועוד נראה לי דאפילו בכל הקרבנות שייך חילוק בין אותו יום עצמו ליום אחר והיינו לענין בל תאחר דקיי"ל בכל יום ויום עובר בבל תאחר ולא אמרינן בכל שעה ושעה עובר בבל תאחר ואפשר דהך מילתא גופא ילפינן מדכתיב דבר יום ביומו דמשמע דלענין שעות היום אין חילוק כלל, כן נראה לי נכון ודוק היטב:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף יח עמוד א

ומזה הטעם אומרים ג"כ שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח במנחה ולא נזכר ביום אינו מתפלל בערב שתיים
אחת של ערבית ואחת של מנחה שכיון שהתפלל כבר י"ח והחזרה אינה צריכה אלא מפני זכירת ר"ח הואיל ועבר היום ולא נזכר בעוד שהיה ר"ח לחזור ולהתפלל אינו חוזר עכשיו דמה תועלת אחר שעבר ר"ח להתפלל פעם אחרת כיון שאינו מזכיר ר"ח עכשיו והי"ח כבר התפלל אותה אבל חכמי פרובינצ"א ז"ל אומרים דכיון שבאותה תפלה לא יצא ידי חיוב שלא התפלל אותם כדינה כמי שלא התפלל כלל דיינינן ליה ומתפלל שתיים לערב ואף על פי שכבר עבר ר"ח ואינו מזכיר ענין ר"ח בתפלה ומורי הרב נר"ו היה מסופק בזה והי' אומר שהנכון לצאת מן הספק שיתפלל אותה לערב בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר כיון שהוא מתפלל אותה על דרך הספק כי שמא הלכה הוא שצריך לחזור ולהתפלל אותה לחובה ואין לך חידוש גדול מזה: